

СУТНІСТЬ, ФОРМИ І КЛАСИФІКАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Фомина М.В., Кузьменко В.В.

Статтю присвячено дослідженню сутності і форм корупційно-тіньових відносин. Проведене дослідження дозволило акцентувати увагу на політекономічній змістовності категорії „корупція” та здійснити класифікацію корупції за рядом чинників і відповідних їм проявів цього явища.

Метою статті є детальне дослідження сутності корупції та форм її прояву, що стане базисом для здійснення класифікації корупційних відносин.

Традиційні визначення корупції мають один суттєвий недолік, який обумовлений одностороннім підходом, коли у ролі корупціонера сприймають державу, як принципал, а у ролі агента – державного службовця, який має певні обов'язки та може їх використовувати із особистою вигодою. При цьому інша сторона корупційних дій залишається, умовно кажучи, у тіні. Такий підхід повністю виправданий щодо соціально-економічних систем, в яких розмежовані влада і бізнес, але зовсім не відображує реального стану речей в умовах трансформаційних економік, а тим більше в Україні.

Поняття корупції і її сутності необхідно досліджувати у контексті взаємозв'язку і взаємообумовленості стосовно визначеної сфери суспільних відносин. По суті корупція представляє особливий вид відносин обміну, які об'єднують окремих людей, різні інститути в єдиний соціальний організм.

Корупція, як політекономічна категорія, – це особливий вид обмінних відносин, які здійснюються з порушенням формальних і неформальних інституційних обмежень.

Детальне дослідження сутності, форм і проявів корупції дозволило класифікувати її за наступними критеріями: суб'єкти корупційних відносин, цілі корупції з точки зору її суб'єктів, ініціативність у корупційних відносинах, рівень організації та розповсюдження корупційних відносин, тип організації корупційних відносин, вид корупційних відносин, ступень централізації корупційних відносин, регулярність корупційних дій, кожний з яких передбачає визначені форми прояву і види корупції.

Ключові слова: корупція, сутність корупції, форми корупції, класифікація корупції, корупційно-тіньові відносини.

СУЩНОСТЬ, ФОРМЫ И КЛАССИФИКАЦИЯ КОРРУПЦИОННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Фомина М.В., Кузьменко В.В.

Статья посвящена исследованию сущности и форм коррупционно-теневых отношений. Проведенное исследование позволило акцентировать внимание на политэкономической сущности категории «коррупция» и осуществить классификацию коррупции по ряду факторов и соответствующих им проявлениям этого явления.

Целью статьи является детальное исследование сущности коррупции и форм ее проявления, что станет базисом для осуществления классификации коррупционных отношений.

Традиционные определения коррупции имеют один существенный недостаток, который обусловлен односторонним подходом, когда в роли

коррупционера воспринимают государство как принципал, а в качестве агента - государственного служащего, который имеет определенные обязанности и может их использовать с личной выгодой. При этом другая сторона коррупционных действий остается, условно говоря, в тени. Такой подход полностью оправдан в социально-экономических системах, в которых разграничены власть и бизнес, но совсем не отображает реального положения вещей в условиях трансформационных экономик, а тем более в Украине.

Понятие коррупции и ее сущности необходимо исследовать в контексте взаимосвязи и взаимообусловленности относительно определенной сферы общественных отношений. По сути коррупция представляет особый вид отношений обмена, которые объединяют отдельных людей, различные институты в единый социальный организм.

Коррупция, как политэкономическая категория – это особый вид обменных отношений, осуществляемых с нарушением формальных и неформальных институциональных ограничений.

Детальное исследование сущности, форм и проявлений коррупции позволило классифицировать ее по следующим критериям: субъекты коррупционных отношений, цели коррупции с точки зрения ее субъектов, инициативность в коррупционных отношениях, уровень организации и распространения коррупционных отношений, тип организации коррупционных отношений, вид коррупционных отношений, степень централизации коррупционных отношений, регулярность коррупционных действий, каждый из которых предусматривает определенные формы проявления и виды коррупции.

Ключевые слова: коррупция, сущность коррупции, формы коррупции, классификация коррупции, коррупционно-теневые отношения.

ESSENCE, FORMS AND CLASSIFICATION OF CORRUPTIVE RELATIONS

Fomina M.V., Kuzmenko V.V.

The article is dedicated to the research of essence and forms of corruptive and shade relations. The conducted research permitted to accentuate the political and economic content of the category "corruption" and classify corruption on definite factors and corresponding manifestations of this phenomenon.

Aim of the article is detailed research of essence of corruption and forms of its manifestation which will constitute the basis for classifying corruptive relations.

The research of essence, forms and system of corruptive relations permitted to make the following conclusions and generalizations. Traditional definitions of corruption have one essential drawback preconditioned by the one-sided approach, when the state is corrupter as principal and state official as agent having definite duties and using them for his/her own benefit. Under such conditions the other party of corruptive relations remains in shade. Such approach is justified for the social and economic systems in which business and power are separated, but it does not reflect the real state of affairs in the conditions of transformation economies, in Ukraine in particular.

Concept of corruption and its essence shall be researched in the context of interconnection and inter-conditionality concerning definite sphere of social relations. Corruption is special type of exchange relations combining separate people and institutions in the single social mechanism.

Corruption as political and economic category represents special type of exchange relations, realized with the violation of formal and informal institutional limitations.

Detailed research of essence, forms and manifestations of corruption permitted to classify it on the following criteria: subjects of corruptive relations, aims of corruption from the point of view of its subjects, initiative in corruptive relations, level of organization and distribution of corruptive relations, type of organization of corruptive relations, type of corruptive relations, degree of centralization of corruptive relations, regularity of corruptive actions, every of which presupposes different forms of manifestation and types of corruption.

Key words: *corruption, essence of corruption, forms of corruption, classification of corruption, corruptive and shade relations.*

Постановка проблеми і її зв'язок з найважливішими науковими та практичними завданнями. Корупція і тіньова економіка здобули ознаки невід'ємної системоутворюючої складової трансформаційних економік. Не дивлячись на той факт, що більшість людей частіше за все усвідомлюють наявність корупції, коли з нею зіштовхуються, визначення цього поняття торкається серйозних творчих та практичних питань. Навряд чи можна дати єдине правильне визначення корупції, яке б точно відображало сутність даного явища, враховувало багатогранні форми його прояву та виокремлювало корупційні дії від тих, які не є корупційними у всіх відносинах. Як зауважують окремі вчені „... корупцію легше впізнати, ніж визначити” [1, с.5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню корупції як світового явища присвячена величезна кількість наукових праць як вітчизняних, так і закордонних вчених із різних галузей знань. Серед дослідників варто відзначити: Ф. Люїса, М. Мельника, Дж. Найя, О. Швець, Г.Беккера, Г. Клейнера, Дж. Ллойда. Таким чином, існує досить багато визначень цього поняття. Але вони, як правило, стосуються однієї чи кількох сторін цього багатомірного явища. А тому, більш точне визначення корупції можливо обґрунтувати тільки через призму визначених аспектів її аналізу: економічного, політичного, соціального, морально-психологічного, етичного, правового.

Формування цілей статті і постановка завдання. Отже, метою статті є детальне дослідження сутності корупції та форм її прояву, що стане базисом для здійснення класифікації корупційних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальноприйняте визначення корупції прив'язують до етимології самого поняття „corruption” – з латинського – „підкуп, продажність суспільних і політичних діячів, посадових осіб” [2, с.190]. В українському юридичному словнику-довіднику корупція роздивляється як одна з форм зловживання владою, яка пов'язана із підкупом посадових осіб [3, с.308]. В юридичній літературі наведено настільки широке різноманіття підходів до визначення поняття корупції, що вони часто виключаються одне одним [4, с.107-109]. Це, у свою чергу, приводить до розмиву правової трактовки корупційних дій у законодавчих і нормативних актах.

Доволі барвиста картина і щодо визначення корупції в економічній літературі. Так, в економічній енциклопедії корупція роздивляється як „господарська діяльність, здійснення якої є наслідком підкупу представників різних органів влади, що мають вплив на процес оформлення угод” [2, с.311], або „зрощення державних структур із структурами злочинного світу у сфері економіки, а також підкуп суспільних і політичних діячів” [2, с.408]. Класичне визначення корупції обґрунтував Дж. Най у 1967 році. Відповідно до нього корупція сприймається як поведінка двоїстого характеру. З одного боку, вона є відхиленням від загальноприйнятих норм у суспільній діяльності внаслідок особистого, грошового чи статутного збагачення, а з іншого, порушує загальноприйняті норми особистого втручання у суспільний процес [5].

Радою Європи корупція роздивляється у більш широкому сенсі – це хабарництво, підкуп і будь-яка інша поведінка особи, яка наділена відповідальністю у суспільному або приватному секторах, але не виконує своїх обов'язків, причому ця поведінка спрямована на отримання будь-яких неправомірних переваг для себе або іншої особи [6, с.12-14].

Доволі коротке визначення, що використовується на практиці та в процесі економічних досліджень, запропоновано спеціалістами Всесвітнього банку. На їх думку „корупція – це зловживання владними повноваженнями в особистих інтересах” [7, с.8].

У межах економічного аналізу, який використовується для вивчення злочинності, корупція сприймається як різновид економічної поведінки в умовах ризику, обумовленого здійсненням злочину і можливим покаранням за нього. При цьому, функція корисності економічного суб'єкта-корупціонера знижується за рахунок морального засудження його поведінки суспільством, внаслідок чого утворюються моральні витрати такої поведінки [8, с.187-203]. Наведене визначення корупції знаходиться у межах економічного підходу до дослідження корисних злочинів. Засновником цього напрямку є Г.С. Беккер. Зокрема, він запропонував роздивлятися злочинців як звичайних людей, які здійснюють свій вибір на користь того чи іншого виду діяльності у результаті порівняння очікуваних вигід та витрат. Він підкреслював, що „люди вирішують стати злочинцями за тими міркуваннями, за якими інші стають столярами або вчителями, саме тому, що вони очікують, що прибуток від рішення стати злочинцем – приведена цінність усієї суми різностей між вигодами і збитками, як грошовими, так і не грошовими, - більший за прибуток від зайняття іншими професіями” [9, с.34].

Деякі трактування поняття корупції з невеликими інтерпретаціями пересікаються із формулюваннями радянського періоду. Наприклад, „корупція існує остільки, оскільки посадова особа може розпоряджатися ресурсами, які їй не належать, шляхом прийняття чи неприйняття тих або інших рішень” [2].

Окремі автори дають визначення корупції з точки зору оптимальності чи не оптимальності рішень для інститутів, в яких вони займають визначене посадове положення. Так, В. Клейнер пропонує таке визначення: „корупція – це свідоме і добровільне прийняття посадовою особою організації (у державному або приватному секторі) неоптимальних для неї рішень, що призводить до отримання означеною особою або залежною від неї особою додаткових благ” [10, с.33].

Подібне за змістом визначення приведено у Законі України „Про засади запобігання і протидії корупції”. У статті 1 цього закону зазначено, що корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання вигоди або прийняття обіцянки/ пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/ пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним і юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

У наведених вище визначеннях увага фокусується або на якомусь змістовному елементі корупційних дій, або зовсім не відображає такої дії. Як правило, більшість визначень корупції мають один суттєвий недолік, що пов'язано із одностороннім підходом, коли у ролі корупціонера сприймають державу, як принципал, а у ролі агента – державного службовця, який має певні обов'язки та може їх використовувати із особистою вигодою. При цьому інша сторона корупційних дій залишається, умовно кажучи, у тіні. Такий підхід повністю виправданий щодо соціально-економічних систем, в яких розмежовані влада і бізнес, але зовсім не відображає реального стану речей в умовах трансформаційних економік, а тим більше в Україні. В умовах планово-олігархічного капіталізму, риси якого все більш

явно проступають в українському суспільстві, де влада трансформується у бізнес, і навпаки, корупція набуває зовсім іншого змісту, характеру і іншої стратегії реалізації. Останню можна визначити як „захват” або „скупку” держави. Дуже точно підмітив один з визнаних дослідників трансформаційних суспільств Джек Ллойд: „олігархи були названі олігархами, тому що вони мають реальну владу, державну владу. Вони формували „правила гри”. Вони призначали міністрів, інколи уряди повністю, та слідували за задоволенням власних інтересів. Вони формували новий правлячий, законодавчий і бюрократичний клас у центрі, регіонах та закордоном” [11, с.1].

Що стосується визначення поняття корупції і її сутності, то вважаємо, що їх необхідно досліджувати у контексті взаємозв'язку і взаємообумовленості стосовно визначеної сфери суспільних відносин. По суті корупція представляє особливий вид відносин обміну, які об'єднують окремих людей, різні інститути в єдиний соціальний організм. Ці відносини обміну мають двоїтий характер. З одного боку, для учасників корупційної угоди вони еквівалентні, з іншого боку, принцип еквівалентності для суспільства порушений, тому що цей обмін призводить до несанкціонованого, соціально несправедливого перерозподілу доходу на користь небагато чисельних соціальних груп населення; до появи значних додаткових трансакційних витрат у національній економіці; до деструктивного пристосування функцій державного управління.

На основі вищевикладеного пропонуємо політекономічну інтерпретацію визначення терміну „корупція”. Корупція – це особливий вид обмінних відносин, які здійснюються з порушенням формальних і неформальних інституційних обмежень. Об'єктами купівлі-продажу виступають різного роду послуги, які надають визначені преференції, у вигляді неправомірних переваг покупцям (фізичним і юридичним особам), з одного боку, а з іншого – такі що забезпечують неофіційні доходи продавцям (посадові особи держави, корпорацій і організацій).

Для предметного розуміння корупції, її політекономічної сутності і змістовності важливе значення має класифікація корупційних дій. Треба відзначити, що в науковій літературі досить широко і достойно представлені різні варіанти класифікації цього явища. Це пов'язано, перш за все, з важкістю вибору універсальних критеріїв класифікації і різноманіттям форм прояву корупції.

Найбільш спрощеною є класифікація запропонована Н.А.Катаєвим і Л.В.Сердюком, виокремлюючи чисто кримінальну (більшістю економічного характеру) і політичну корупцію, останню поділяють за поведінкою на карну і відхилену.

Більш складна класифікація розроблена М. Джонстоном. Він виокремлює декілька типів корупції, зокрема: хабарництво чиновників у сфері торгівлі (за продаж нелегально виробленої продукції, завищення якості товарів і т.і.); відносини у патронажних системах, у тому рахунку протегування „босів” на основі родинних, партійних, свійських принципів; дружба і кумівство; так звана, кризисна корупція, яка обумовлена тим, що підприємці повинні працювати в умовах невизначеності і ризику, коли рішення органів влади можуть привести до суттєвих для бізнесу змін і тому ці рішення стають предметом торгівлі.

Я. Кузьмінов розрізняє корупцію у широкому та вузькому значенні. Перша пов'язана із порушенням посадовими особами своїх обов'язків заради матеріальної винагороди, друга – з хабарництвом і підприємництвом чиновників. Найбільш розповсюдженими видами корупції у відповідності до наведеної класифікації є: підкуп і продажність; корупція „низів” і „верхів”; корупція у державному (муніципальному) і недержавному секторах.

Представники юридичного підходу щодо дослідження корупції у більшості під час класифікації і підборі критеріїв приділяють увагу мотивації і порушенню діючих правових норм. Так, Н.І.Мельник залежно від мотивації вчинення (тобто змісту інтересу, задовольнити який прагне особа, що вчиняє корупційне правопорушення)

корупційні діяння поділяє на дві групи: корупційні діяння, пов'язані з протиправним використанням влади або службових повноважень для отримання матеріальних благ, послуг або переваг чи заволодіння чужим майном або правом на нього; корупційні діяння, пов'язані із протиправним використанням влади або службових повноважень для задоволення інших (некорисливих) особистих інтересів чи інтересів третіх осіб.

Вважаємо, що при здійсненні класифікації корупційних дій необхідно застосовувати багатокритеріальний механізм, на основі якого можлива більш повна структуризація цього явища. В межах даної роботи і виходячи з її мети роздивимося розроблену класифікаційну структуру, що відповідає висунутим вимогам. Відзначимо, що при її розробці враховувалися різноманітні концептуальні підходи, погляди спеціалістів і вчених, здобутки різних шкіл економічної теорії щодо означеної проблеми (див.табл.).

Таблиця 1

Класифікація корупції

№	Критерій класифікації корупції	Форми прояву і види корупції
1	Суб'єкти корупційних відносин	1. Суб'єкти - хабарники: державні чиновники; менеджери державних і приватних фірм; політичні діячі. 2. Суб'єкти, що пропонують хабар: громадяни; приватні підприємці; приватні легальні фірми; тіньовий бізнес; державні фірми; політичні діячі; державні чиновники.
2	Цілі корупції з точки зору її суб'єктів	1. Суб'єкти - хабарники: багатіння за рахунок отримання товарно-грошових цінностей; обмін послугами (протекціонізм, патронаж, кронізм, фаворитизм). 2. Суб'єкти, що пропонують хабар: прискорення вирішення питань в межах правового поля; вирішення питань за межами правового поля; отримання вигідних державних замовлень; кар'єрне зростання; лобювання необхідних нормативно-правових актів; встановлення „добрих відносин”; отримання конкурентних переваг.
3	Ініціативність у корупційних відносинах	1. Вимагання хабара посадовою особою. 2. Підкуп посадових осіб за ініціативою суб'єктів, що пропонують хабар. 3. Традиціоналізм у корупційних відносинах.
4	Рівень організації та розповсюдження корупційних відносин	1. „Низинна” корупція: місцева; регіональна. 2. „Верховинна” корупція: національна; міжнародна.
5	Тип організації корупційних відносин	1. Локальний – має разовий характер. 2. Стільниковий – має сезонний або постійний характер.
6	Вид корупційних відносин	1. Тверді: хабар у вигляді товару; грошовий хабар; хабар у вигляді різного роду цінностей (антикваріат, коштовності, ювелірні прикраси і ін.). 2. М'які: непотизм (кумівництво); кронізм (протекціонізм); фаворитизм; патронаж; лобізм; родинність; клановість; трайбалізм; місництво і інші.
7	Ступень централізації корупційних відносин	1. Децентралізована корупція (випадкова). 2. Централізована корупція („знизу до верху”). 3. Централізована корупція („зверху до низу”).
8	Регулярність корупційних дій	1. Епізодична корупція. 2. Систематична або інституційна корупція. 3. Клептократична – корупція як невід'ємна частина владних відносин.

Окрім наведених в розділі критеріїв корупційні відносини можна класифікувати, наприклад, за рівнем збагачення від корупційних дій; за рівнем негативного впливу корупції на економічний (або соціальний) розвиток держави; за рівнем впливу на стабільність; за впливом на формування міжнародного іміджу держави і т.д.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Здійснене дослідження сутності, форм та системи корупційних відносин надало можливість зробити наступні висновки і узагальнення: по-перше, традиційні визначення корупції мають один суттєвий недолік, який обумовлений однобоким підходом, коли у ролі корупціонера сприймають державу, як принципал, а у ролі агента – державного службовця, який має певні обов'язки та може їх використовувати із особистою вигодою. При цьому інша сторона корупційних дій залишається, умовно кажучи, у тіні. Такий підхід повністю виправданий щодо соціально-економічних систем, в яких розмежовані влада і бізнес, але зовсім не відображує реального стану речей в умовах трансформаційних економік, а тим більше в Україні.

По-друге, поняття корупції і її сутності необхідно досліджувати у контексті взаємозв'язку і взаємообумовленості стосовно визначеної сфери суспільних відносин. По суті корупція представляє особливий вид відносин обміну, які об'єднують окремих людей, різні інститути в єдиний соціальний організм.

По-третє, корупція, як політекономічна категорія, – це особливий вид обмінних відносин, які здійснюються з порушенням формальних і неформальних інституційних обмежень.

По-четверте, детальне дослідження сутності, форм і проявів корупції дозволило класифікувати її за наступними критеріями: суб'єкти корупційних відносин, цілі корупції з точки зору її суб'єктів, ініціативність у корупційних відносинах, рівень організації та розповсюдження корупційних відносин, тип організації корупційних відносин, вид корупційних відносин, ступень централізації корупційних відносин, регулярність корупційних дій, кожний з яких передбачає визначені форми прояву і види корупції.

Напевно розроблена і представлена класифікація не є вичерпною, не охоплює усієї багатобічної гами корупційних відносин, але її наявність спрощує поняття корупції як економічного і соціального явища, що сприятиме розробці більш дієвих методів боротьби із цим негативним явищем.

Список використаних джерел

1. Люїс Ф. Світове явище / Ф. Люїс // Кур'єр ЮНЕСКО (корупція) – 1996, серпень. - С. 3 – 14.
2. Большой экономический словарь - М.: Институт новой экономики. - 2002. - 1279 с.
3. Юридичний словник-довідник - К.: Юр-на літ-ра, 1996. - 978 с.
4. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, методи протидії / Мельник М.І. – К.: Атіна, 2001. -303 с.
5. Nye J. *Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis* [Електронний ресурс] / J. Nye // *American Political Science Review*. – 1967. – Vol. 61. - №2. - Режим доступу: www.istor.org/pss/1953254.
6. Швец Е.В. *Нескорые аспекты международно-правового сотрудничества государств-членов Европы в области борьбы с коррупцией* / Е. Швец // *Журнал российского права*. – 2000. - №7. -- С. 8–16.
7. *Helping Countries Combat Corruption. The Role of the World Bank. Poverty Reduction and Economic Management* // *The World Bank*. - September, 1988. - P. 8.
8. *Rose-Acherman S. The Economics of Corruption* / S. Rose-Acherman // *Journal of Public Economics*. - Vol. 4 . - № 2. – 2009. – P. 187 – 203.

9. Беккер Г. Экономический анализ и человеческое поведение / Г. Беккер // *THESIS: теория и история экономических и социальных институтов*. – 1993. - №1. - С. 31–45.
10. Клейнер Г. Анतिकоррупционная стратегия бизнеса в России / Г. Клейнер // *Вопросы экономики*. – 2011. - №4. - С. 32–46.
11. Grimshaw C. Offshore, on radar / С. Grimshaw // *Legal Week*.- № 11- 2004. - P.2-5.

References

1. Ljui's F. Svitove javyshhe. [World phenomenon]. // *Kur'er JuNESKO (korupcija)*. 1996, serpen'. P. 3–14.
2. Bol'shoj jekonomicheskij slovar'. [Large economic dictionary]. M. : Institut novoj jekonomiki, 2002. 1279 p.
3. Jurydychnyj slovnyk-dovidnyk. [Legal reference dictionary]. K. : Jur-na lit-ra, 1996. 978 p.
4. Mel'nyk M.I. Korupcija: sutnist', ponjattja, metody protydii' [Corruption: essence, notions, methods of resistance]. K. : Atina, 2001. 303 p.
5. Nye J. Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis // *American Political Science Review*. 1967. Vol. 61. №2. www.istor.org./pss/1953254.
6. Shvec E.V. Neskorye aspekty mezhdunarodno-pravovogo sotrudnichestva gosudarstv-chlenov Evropy v oblasti bor'by s korrupciej [Definite aspects of international legal cooperation of member-states of Europe with the aim of fighting corruption]. // *Zhurnal rossijskogo prava*. 2000. №7. P. 8–16.
7. Helping Countries Combat Corruption. The Role of the World Bank. Poverty Reduction and Economic Management // *The World Bank*. September, 1988. P. 8.
8. Rose-Acherman S. The Economics of Corruption // *Journal of Public Economics*. Vol. 4. №2. 2009. P. 187–203.
9. Bekker G. Jekonomicheskij analiz i chelovecheskoe povedenie [Economic analysis and human behavior]. // *THESIS: teorija i istorija jekonomicheskikh i social'nyh institutov*. 1993. №1. P. 31–45.
10. Klejner G. Antikorupcionnaja strategija biznesa v Rossii [Anti-corruption strategy of business in Russia]. // *Voprosy jekonomiki*. 2011. №4. P. 32–46.
11. Grimshaw C. Offshore, on radar // *Legal Week*. №11. 2004. P. 2–5.

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Фомина Марина Валеріївна, доктор економічних наук, професор
 Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

вул. Щорса, 31, м. Донецьк, 83050, Україна

Кузьменко Вікторія Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент
 Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

вул. Щорса, 31, м. Донецьк, 83050, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Фомина Марина Валерьевна, доктор экономических наук, профессор,
 заведующая отделом технологического прогнозирования и инновационной политики
 Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила
 Туган-Барановского

ул. Щорса, 31, г. Донецк, 83050, Украина

Кузьменко Виктория Викторовна, кандидат экономических наук, доцент
 Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила
 Туган-Барановского

ул. Щорса, 31, в. Донецк, 83050, Украина

DATA ABOUT THE AUTHORS

Maryna Valeriyivna Fomina, Doctor of Economics, Professor

*Donetsk National University of Economy and Trade after Mykhailo Tugan-Baranovskiy
Shchorsa Str., 31, Donetsk, 83050, Ukraine*

Viktoriya Viktorivna Kuzmenko, Candidate of Economics, Associate Professor

*Donetsk National University of Economy and Trade after Mykhailo Tugan-Baranovskiy
Shchorsa Str., 31, Donetsk, 83050, Ukraine*